

ศิลปกรรมไทยกับวรรณคดี

ความงามที่สอดคล้องกัน

© ต ว ง ม น

อะไรงาม อะไรไม่งาม บางทีก็บอกยาก บางทีรู้สึกแต่อธิบายยาก แม้จะยังพูดกันไม่ได้ว่าความงามมีคำจำกัดความที่แน่นอนอย่างวิทยาศาสตร์ว่าอะไรแน่ เราก็อาจรับรู้และก็ยังเห็นความงามได้โดยไม่รู้ตัว บางครั้งเงื่อนไขของความงามก็ขึ้นอยู่กับค่านิยมหรือมาตรฐานของสังคม นับเป็นเงื่อนไขที่ต้องอาศัยเวลาและสถานที่ เช่นการนิยมว่าพินงามนั้นต้อง “งามทนตักลนลิเจียรไน” แต่หลายครั้งที่เดียวความงามจะเป็นสิ่งที่หมายรู้ได้ตรงกันในหมู่มนุษยชาติ ทั้งนี้จะเกี่ยวข้องกับสิ่งที่นักจิตวิทยาแองเจลิทราเชออธิบายว่าเป็น “จิตไร้สำนึกส่วนรวม” จิตไร้สำนึกส่วนรวมนี้แสดงตัวออกมาในรูปสัญลักษณ์ ซึ่งอาจถอดความกลับไปสู่ความรู้สึกและจิตไร้สำนึกที่ซ่อนเร้นอยู่ที่มนุษยชาติมีส่วนร่วมได้ เราจะพบว่าสัญลักษณ์ของมนุษย์ในกลุ่มสังคมต่าง ๆ อาจมีตรงกัน เช่นสีแดง อาจแทนชีวิต หรือความสูญเสียชีวิตก็ได้ นำสังเกตว่าการที่มนุษย์จะแสดงจิตไร้สำนึกส่วนรวมออกมาในรูปสัญลักษณ์ ก็ต้องผ่านขบวนการของภาวะแสดงออก อันมีเครื่องมือต่าง ๆ กัน เช่น ภาษา ดนตรี ภาพเขียน หรือ นาฏกรรม เป็นต้น การแสดงออกเหล่านี้เป็นเครื่องมือของสัญลักษณ์ หรือตัวมันเองก็เป็นสัญลักษณ์สะท้อนความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ค่านิยมระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิต ตลอดจนจิตไร้สำนึกส่วนรวมของมนุษยชาติ เมื่อพบการแสดงออกผู้รับและผู้แสดงจำเป็นต้องรับรู้ตรงกันเสียก่อน จึงจะสามารถถอดความสัญลักษณ์ได้ตรงกันอันแสดงว่า การแสดงออกนั้นประสบความสำเร็จ สัญลักษณ์นั้นแม้จะแทนธรรมชาติ หรือรูปธรรมอันเป็นแก่นหรือวิญญาณของมนุษยชาติ แต่ตัวมันเองนั้นเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง คือ เป็นสิ่งที่คนในกลุ่มสังคมหนึ่งกำหนดสมมติขึ้นมา ด้วยเหตุนี้ก่อนที่ผู้รับจะหยั่งทะลุถึงจิตไร้สำนึกส่วนรวมหรืออารมณ์ร่วมของมนุษยชาติได้ ก็ต้องพยายามเข้าใจสัญลักษณ์ที่กำหนดขึ้นจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม หรือการดำเนินชีวิตอันอยู่นอกเหนือจากธรรมชาติของกลุ่มสังคมนั้นเสียก่อน

บางทีการศึกษาวัฒนธรรมหรือค่านิยมของคนในกลุ่มสังคมก็ผลิตงานศิลปะ อาจทำให้เราเข้าใจถึงสัญลักษณ์ผู้แสดงออกใช้ร่วมกัน การศึกษาศิลปะร่วมสมัย หรือต่างสมัย ในหลาย ๆ แขนงเปรียบเทียบกัน อาจช่วยให้เข้าใจศิลปะแขนงใดแขนงหนึ่งได้ดีวันยิ่งขึ้น เช่นเมื่ออ่านวรรณคดีพบกวีชมนางว่า “เรียมระเมียรเคือปล้อง - แปลกปล้อง กอศรี” ก็อาจจะไม่เห็นงามจนกว่าจะได้ชมปฏิมากรรมไทยเช่นพระพุทธรูป หรือได้ชมภาพวาดจิตรกรรมไทย

อาจกล่าวได้ว่าความงามเป็นไอชะ ที่เราจะได้รับโดยตรงจากศิลปะความงามในความคิดของคนทั่วไป กับความ

หมายทางก้านศิลปะไม่เหมือนกันในศิลปะ ความขมขื่น เจ็บแค้น หวาดกลัว สะอึกสะเอียน ความทุกข์ทรมาน ถ้าให้รส
กระทบอารมณ์ให้หัวใจไวก็เป็นความงาม ภาพของวัศกรพราหมณ์ในสามัคคีเภทคำฉันท์ที่ “บงเนอกเนอเตน พิศ
เส้นสิริรวี ทวาร่างและทงตัว กัระริกระริวไหว” ก็เป็นความงาม

เรามักจะพบว่าบ่อยครั้งที่เคียวศิลปะไม่อาจจะสื่อความหมายได้ นั่นคือศิลปะประสบความล้มเหลว เช่นคนสมัย
ใหม่อ่านวรรณคดีก็ไม่สมจริง พอดูภาพเขียนพวกนามธรรมของศิลปะร่วมสมัย ก็มีคนบอกว่าไม่รู้เรื่องไม่เป็นตัวเป็น
ตน เพราะเห็นเป็นศิลปะที่มั่วทำนองการแสดงออกเป็นชั้น “เหนือจริง” ไปเสียอีก

การที่เรายังไม่ถึงความงามในศิลปะ น่าจะเป็นเพราะผู้แสดงออกและผู้รับมีค่านิยมและวัฒนธรรมต่างกัน ศิลปะ
นั้นจึงไม่สามารถสื่อความหมายได้ ผู้รับไม่ได้ศึกษาสัญลักษณ์ชัดของผู้แสดงออกว่าแทนอะไรอย่างไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น
แท้ที่จริงนั้น การที่ผู้รับจะอารมณ์ร่วมกับผู้แสดงออกเป็นสิ่งที่อธิบายได้ นักจิตวิทยาบอกว่ามนุษย์ต่างก็มีประสบ
การร่วมกัน เคยดีใจ เสียใจ แซ่ซึ้ง กังวล อ้างว้าง ทุกท้อ มีหวัง มาแล้วจะโดยรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม ถ้าไม่คิดที่การ
ตีความ (ถอดสัญลักษณ์ให้เป็นความหมาย) แล้ว ก็ย่อมจะเข้าใจถึงการแสดงออกนั้นได้ นั่นก็รับรู้สักถึงความเป็นจริงเป็น
จริงของศิลปะ ไม่ว่าจะแสดงออกด้วยทำนองแบบอุดมคตินิยม สมจริง ประทับใจ หรือเหนือจริง

ศิลปะกรรมไทยหลายแขนง มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดมากพอที่เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกันแล้ว จะทำให้เราเข้าใจ
ถึงความงามที่สอดคล้องกันในศิลปะกรรมเหล่านั้น ได้ลึกซึ้งขึ้น เป็นที่ยอมรับว่าศิลปะกรรมไทยแต่ดั้งเดิม (ก่อนรับอิทธิพล
ตะวันตก) ยึดแนวอุดมคตินิยมเป็นสำคัญ กล่าวคือมักจะแสดงออกอย่างมีแบบแผนโดยยึดค่านิยมที่กำหนดไว้ตายตัว
แล้วในสังคมเป็นหลัก สัญลักษณ์ชัดของแนวอุดมคตินิยม เป็นสัญลักษณ์อันหมายถึงสิ่งที่ยอมรับกันแล้วว่าดีงาม หรือ
ไม่ดีไม่งาม สิ่งที่กำหนดเป็นสัญลักษณ์นั้นมีให้ความหมายความตามตัวของมันเองทั้งหมด จะเอาความสมจริงมาจับไม่ได้
เช่น “งามกรกลวงงไอยรา” หรือ “ลำขาคือกาญจนกาลี” แต่จับเอาลักษณะบางอย่างที่เปรียบเทียบกันภาพนั้น
ในใจได้ เมื่อตีความความสมจริงออกไปแล้ว ก็จะมีโอกาสแสดงจินตนาการอันลึกซึ้งกว้างขวางของตนได้โดยเสรี ใน
ขอบเขตของแบบแผน จินตนาการก็แสดงออกมาโดยทำนองของอุดมคตินิยมนี้ อาจารย์บรรจบบรรจบเอระความฝันของ
มนุษยชาติเข้าใจได้อย่างน่าอัศจรรย์ เป็นความฝันที่ไม่ใช่ความสมจริง แต่เป็นจริงเป็นจังและมีชีวิตจิตใจจะโลด
แล่นออกมาได้ อังคาร กัลยาณพงศ์ เคยอธิบายให้ผู้เขียนฟังเมื่อไปชมภาพเขียนหลายรคนำของโบราณแห่งหนึ่งว่า เมื่อ
ดูภาพนั้น ความงามของมันที่ปรากฏโดดเด่นออกมา ก็คือความมีชีวิต เราจะรู้สึกว่าใบไม้กำลังสะบัดพลว รั
สถึงถึงการผลิระดับคของใบอ่อน สัตว์ใหญ่ค่อยกำลังเอน โจนไปด้วยกำลังแรงด้วยท่าท่าเรื้ององอาจ ผู้จะ
เขียนภาพเช่นนั้นก็ต้องเข้าใจธรรมชาติ และทำตัวให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ผู้รับเมื่อจะรู้สึกถึง
“ชีวิต” ของภาพนั้นก็ต้องปล่อยให้ตัวเองอยู่ในท่ามกลางของภาพนั้น ไม่ใช่ในฐานะคนที่คอยสังเกตการณ์อยู่ห่าง ๆ เคล็ด
ของศิลปะอยู่ที่ตรงนี้ เราจึงเห็นว่าแม้ในปัจจุบันก็มีความพยายามที่จะจัดการฉายภาพยนตร์ ให้ผู้ชมรู้สึกถึงความ
เหตุการณ์จริง ๆ ไม่ใช่เพียงแค่มานั่งดูอยู่นอกเหตุการณ์นั้น

ความมีชีวิตจิตใจของศิลปะกรรมไทยนั้น ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสมจริงแต่อยู่ที่ความเกินจริง ในขณะที่ไม่ต้องการ
ความสมจริงนั้น ศิลปะกรรมไทยก็มีชีวิตก็จะเคลื่อนไหวแผ่นไมงองงามได้ในตัวเอง กวีไทยได้ถ่ายทอดความซาบซึ้ง

ในศิลปกรรมไทยออกมาในบทกวีนิพนธ์ ได้อย่างเข้าถึงวิญญาณของความงามนั้นตลอดมาทุกยุคทุกสมัย เป็นต้นว่า

ปางพนธ์ฐานบัตร
กรกมุสกรกราย

เป็นครุฑอัคราฉาย
จะกระหับเผยอบิน

(บุณโณวาทคำฉันท์)

พรางพรายเหมหงสพบุ
ประดุจกระพ้อยามยาบ

คาบวิสัยทองดู

(อนิรุทธคำฉันท์-พรรณนาเมืองทวารวดี)

ชนบันไดขึ้นไปมณฑปนั้น
ดูผาดเฟ่นเหมือนจะต้นไม้ตามทาง

สิงโตคันสองตัวกระหนาบข้าง
พชมพลงงชนบันไดพลัน

(นิราศ พระบาท-สุนทรภู่)

ข้อปากเลื่อยกลจะพัด
หางหงส์ของพิจิตรอง

คลฟากทิมมพร
ดูจะกวีกันภาลัย

(สามก๊กคำฉันท์)

กวีผู้เข้าถึงแก่นแห่งศิลปกรรมไทย เห็นลีลาการเคลื่อนไหวที่มีชีวิตจิตใจในศิลปกรรมเพียงใด ย่อมจะเป็นผู้เข้าถึงธรรมชาติได้เพียงนั้น น. ๓ ปากน้ำ นักวิจารณ์ศิลปกรรมไทยเคยกล่าวเสมอว่า ศิลปกรรมไทยนั้น เป็นศิลปกรรมที่มีเค้า และจำลองถ่ายแบบจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเห็นลายกนกเครือเถาต่างๆ ในขั้นต้นที่ปรากฏตามใบเสมาโบราณ หรือลวดลายที่ได้ปรับปรุงให้วิจิตรบรรจงแล้ว

กวีไทยมักมีความสังเกตอย่างแหลมคม และแสดงลีลาการเคลื่อนไหวของธรรมชาติ ให้เรารู้สึกได้อย่างละเอียดลออ เช่น สุนทรภู่แสดงภาพของกระแสน้ำเขียนว่า

ดูนางคลื่นเขยวเบนเกลียวกลอก
บ้างปลุกปลั่งวู้งวงเหมือนกงเกวียน

กลับกระดกจากดัดดัดแววเวียน
ดูเวียนเวียนคว่างคว่างเป็นหว่างวน

(นิราศ ภูเขาทอง)

เมื่อกวีรู้สึกว่าเป็นพิเศษต่อความเคลื่อนไหวของธรรมชาติ เราจะเห็นว่าหลายครั้งที่กวีจะหยั่งเห็นความเคลื่อนไหวในความเงิบ นิ่งหรือซบเซา และแสดงลีลาการเคลื่อนไหวนั้นออกมาอย่างที่คนทั่วไปมองไม่เห็น หรือรู้สึกด้วยตัวเองไม่ได้ หรือรู้สึกแต่แค่แสร้งความรู้สึกนั้นไม่ได้ ลองพิจารณาบทกวีนิพนธ์ต่อไปนี้ จะเห็นกวีอย่างชัด

ห้องคณานราราวถึงเดาแจก
โอเจดยทสร่างขงรังรก

ฝ่ยอแยกขยดชคกหลดทก
เสยตายนกนกันานาตากระเด็น

(นิราศภูเขาทอง)

อราราวราวแวย
เอนพระองคลงทบ
เหนอกอกชชอนชบ
วาชวาคมสุคสน

ยลสยบ
ทาวตน
สังเวช
สุฟ้าเสวยสวรรค

(ลิลิตตะเลงพ่าย)

พิจารณาให้ถึถวันค้อไป เราจะเห็นว่าแม้ว่ากวีไทยจะยึดแนวอุดมคตินิยมอย่างแน่นแฟ้น แต่อุดมคตินิยมนั้นมี
ท่วงทำนองการแสดงออกที่ได้รับอิทธิพลจากอารมณป์ระทับใจ คล้ายการแสดงออกอย่างอิมเพรสชันนิสม์ หรือเอก
สเพรสชันนิสม์ กวีมองธรรมชาติและถ่ายทอดลีลาความเคลื่อนไหวของธรรมชาติ โดยใช้อารมณ์และเทื่อนใจของตัวเอง
เป็นเครื่องกลั่นกรองก้งตัวอย่างค้อไปนี่

๑ มนเทียรค้อแว่นทอง
ดุสูงตระดวคโตม

ธรรบรศว์โดม
ค้อจะเท็ดทพิการ

(สมุทรโฆษคำฉันท์)

๒ ธงฉัตรทัดแทงทินกร
แลแพนพรรณรายพรายทอง
ทวยทรงเกาทันท์ลั้งลง
แลพลคหามาสมเมน
ทวยทรงเกราะกรายหลายแสน
พรรณรายชะยาบเวหา

เขนคังโตมร
หน้าไม้แม่่นผยอง

(สมุทรโฆษคำฉันท์)

๓ พลคชคชคักดา

งางอนช้อนสอย

เอาดวงดาว
(บุณโณวาทคำฉันท์)

๔ เสียงให้ทกราษฎร์ไท
อกแผ่นคินคเหมอน
บเห็นตะวันเดือน
แลแห่งโคเห็นนา

ทกเรอน
จักชวา
คาวมต มัวนา
ย้อมน้ำตาคน

(ลิลิตพระลอ)

๑ จรลวไต้พาคำ

โหยบเหนสายใจ

บลแม่เมากาม

ลพะวายนาน้ำ

เตอนยาม

จรคล้าย

กามศ กุเอย

มตเม้า

(คำสรรวโคลงต้น)

๑ ลมไลยยาบสา -
เปรียมขามกม้วยเหล่า

ชาพร้งพร้อมในไพรพง

ไม้ล้อมเกล้ากราบกลางคอง

(มหาชาติคำหลวง กถ์เข้มหาพน)

๑ บัคชสารกลลชสีห์

บัวนางวงแหงจรณเคล

ถบถัดถัดผาผาดสราว

เตบสูงก่อคร

งางอนเจยกกล

ไม้โลเีรหาว

ข่านันคริเมชชล

คือคองจะเสองสอยดาว

กึ่งฟงหงบาเบนไฟ

(อนิรุทธคำฉันท์)

๑ กระหนพาร้องกระ

คลด้วนเจีบแตกกลาง

แซไซข้าวไถนา

อกระแหงแลงนา

โหยหา สวทนา

ชาดขัว

ถถันน มานา

เนตรนอง

(ทวาทศมาส)

ศิลปกรรมไทยกับวรรณคดีไทย ในฐานะเครื่องสื่อความหมาย อาจดื้อให้เราเห็นความงามคืออารมณ์
สะท้อนไหวของมนุษย์ที่ถูกพันแน่นพันกับธรรมชาติ ศิลปกรรมไทย วรรณคดีไทย เป็นศิลปกรรมที่มี
ชีวิตเคลื่อนไหวโลดแล่น และมีพลังในตัวเอง สมควรที่จะได้รับการพิจารณาศึกษาอย่างถ่วงถ้ เพื่อหยั่ง
เห็นความงามนั้นและตีแผ่ให้เป็นที่ประจักษ์ □

